

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ**

КАТЕДРА „НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИ НАУКИ”

ДЕБОРА МИЛЕНОВА ВЪЛКОВА-ТЕРЗИЕВА

**ПРЕКРАТЯВАНЕ НА НАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО В
СЪДЕБНО ЗАСЕДАНИЕ**

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертация за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“**

**Област на висшето образование: 3. Социални, стопански и правни
науки**

Професионално направление: 3.6. Право

Научна специалност: Наказателно процесуално право

**Научен ръководител:
проф. д.ю.н. Георги Митов**

София

2023

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на изследването

Актуалността на дисертационното изследване се обуславя преди всичко от липсата в българската правна доктрина на цялостен монографичен научен труд по въпросите за прекратяване на наказателното производство в съдебно заседание. Единственото монографично изследване е от преди около 15 години. Освен това в него е анализиран институтът на прекратяване на наказателното производство, но и в двете фази на процеса.

Необходимостта от самостоятелно научно изследване на този институт се обуславя и от проблемите на практиката по неговото приложение. Голяма част от основанията за прекратяване се прилагат незаконосъобразно, с което се нарушава презумпцията за невиновност и редица европейски стандарти.

2. Цел и задачи на изследването

Задачите на настоящото изследване са свързани с:

- цялостно изследване на предпоставките за прекратяване на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция;
- анализирането на реда и формата за прекратяване на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция;

3. Обект и предмет на изследването

Обект на дисертационния труд са въпросите, свързани с прекратяването на наказателното производство в съдебно заседание.

Предмет на изследване са особеностите при прекратяване на наказателното производство в съдебно заседание. В тази връзка е направен исторически анализ на прекратяването на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция по дела от общ характер. Разгледани са същността на наказателното производство като правен

институт и правните последиците при неговото практическо приложение. Анализирани са основанията за прекратяване на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция. Накрая са разгледани: компетентният орган за прекратяване на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция, правната същност, формата и съдържанието на акта, с който се прекратява производството. Анализирани е и контролът върху прекратяването на наказателното производство от съда в съдебното заседание на първа инстанция.

Извън предмета на изследването остава прекратяването на наказателното производство в съдебните заседания на въззивната и касационната инстанции. Причината се състои в това, че предпоставките за прекратяването, както и реда за това, са почти идентични в съдебните заседания на първата, въззивната и касационната инстанции. Извън предмета на изследване остава и прекратяването на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция по делата от частен характер, тъй като специфичните основания за прекратяване на тези дела са изследвани подробно в българската правна литература. Освен това, общите основания за прекратяване по чл. 289, ал. 1, вр. чл. 24, ал. 1, т. 2 – т. 10 НПК, важими и за делата от частен характер, разкриват редица особености, които заслужават самостоятелна и отделна разработка.

4. Методи на изследването

За осъществяване на научните цели и задачи, са използвани характерните и приложими в правната доктрина методи на познание като: анализ; сравнение; синтез; обобщение; наблюдение; описание; индуктивният и дедуктивният метод; метод на историческия анализ.

5. Практическо значение на изследването

• *За законодателството* – направени са редица предложения de lege ferenda с оглед усъвършенстване на законодателството и привеждането му в съответствие с европейските стандарти.

• *За правоприлагането* – чрез анализа на разпоредбите на НПК, които регламентират прекратяването на наказателното производство в съдебно заседание, се цели подобряване и усъвършенстване на правоприложната практика.

• *За инициране на дискусия* – предложените разрешения на актуалните в законодателството, доктрината и практиката проблеми целят да предизвикат дискусия, в резултат на която да се достигне до усъвършенстване на законодателството и практиката на съдилищата, както и да се повдигнат научни спорове по едни или други теми в тази област.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертацията е в обем от 186 страници, включително съдържание и списък на използваната литература. Посочени са 168 бележки под линия. Използваната литература включва 39 източника.

Научното изследване се състои от увод, три глави, включващи отделни раздели, заключение и списък на използваната литература.

III. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

В **увода** на дисертационното изследване са обосновани актуалността и значимостта на проблематиката на прекратяване на наказателното производство в съдебно заседание. Мотивирана е необходимостта от самостоятелно научно изследване по темата на дисертацията. Очертани са предметът и целите на изследването.

Глава първа е посветена на историческия преглед и правната същност на прекратяването на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция по дела от общ характер.

В раздел първи от настоящото изследване е направен исторически анализ на прекратяването на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция. Изследвана е законовата регламентация на прекратяването на наказателното производство по всички отменени процесуални закони (ЗУС от 1897 г., НПК от 1952 г., НПК от 1974 г.). Отделено е специално внимание на акта, с който се е прекратявало наказателното производство в съдебното заседание, и неговата правна същност. По ЗУС от 1897 г. /отм./ - това е присъда за освобождение на подсъдимия от съда, а по НПК от 1952 г. /отм./ и НПК от 1974 г. /отм./ - определение. Даден е отговор на въпроса дали по време на действието на трите процесуални закона преди да се прекрати производството в съдебното заседание на първа инстанция са изследвани въпросите – извършено ли е деянието, извършено ли е от подсъдимия, извършено ли е виновно, съставлява ли деянието престъпление и правната му квалификация. Направен е обоснован извод, че институтът на прекратяване на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция както по действащия, така и по отменените процесуални закони, се е прилагал без да се изследват тези въпроси.

В раздел втори са разгледани същността на наказателното производство като правен институт и правните последиците, които настъпват при неговото приложение. Също така е направено сравнение между прекратяване на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция и сходни правни институти като: спиране на наказателното производство; прекратяване на съдебното производство; прекратяване на наказателното производство в досъдебната фаза на процеса; прекратяване на наказателното преследване. Конкретно, при

съпоставката между прекратяването на наказателното производство в съдебната и досъдебната фаза на процеса, е неправено предложение *de lege ferenda*, свързано с основанията за прекратяване на наказателното производство, по чл. 24, ал. 1, т. 1 НПК - *деянието не е извършено или не съставлява престъпление*. Тези две предпоставки са приложими единствено в досъдебната фаза, защото ако някоя от тях, бъде установена в хода на съдебното заседание, съдът е длъжен да произнесе оправдателна присъда. Затова е предложено *de lege ferenda* тези предпоставки да бъдат изключени от чл. 24 НПК и да бъдат уредени само в чл. 243 НПК като специфични такива.

Глава втора е посветена на основанията за прекратяване на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция. С цел по-голяма яснота, при някои от основанията е направено сравнение как те се прилагат в стадия „Предаване на съд и подготвителни действия за разглеждане на делото в съдебно заседание“. Анализирани са съдебната практика на българските съдилища, практиката на Съда по правата на човека и тази на Съда на Европейския съюз. Акцентирани са проблемите и са предложени възможни практически разрешения, както и предложения *de lege ferenda*.

Класифицирани са основанията, регламентирани в чл. 289 НПК. Подчертано е, че в стадия „Съдебно заседание на първа инстанция“ основанията за прекратяване на наказателното производство са *нерабилитиращи*, с изключение на това по чл. 289, ал. 1, вр. чл. 24, ал. 1, т. 6 НПК, което не е възможно изначално да бъде определено като *реабилитиращо* или *нерабилитиращо*. На практика обаче, въпреки че става въпрос за *нерабилитиращи* основания, съдебните състави не изследват въпросите – извършено ли е деянието, извършено ли е от подсъдимия, извършено ли е виновно, съставлява ли деянието престъпление и неговата

правна квалификация. Мотивите на съдебните актове обичайно са бланкетни и не съдържат подобни изводи.

В тази връзка в дисертационния труд се поддържа, че съдът трябва да изследва въпросите по съществуването на делото въз основа на доказателствения материал, ако основанието за прекратяване е настъпило, *след като съдебното следствие е приключило* и са събрани всички доказателства. В случай, че това основание е настъпило *преди да е даден ход на съдебното следствие*, съдът може да направи извод в мотивите на своя акт за извършеното деяние и неговия извършител въз основа на доказателствата, събрани в хода на досъдебното производство, а когато основанието е констатирано, *след като е даден ход на съдебното следствие, но преди то да е приключило*, съдът има възможност да се позове както на доказателствения материал от досъдебното производство, така и на този, който е успял непосредствено да събере и провери.

Вярно, че, когато при прекратяване на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция съдът изследва въпросите по съществуването на делото, т.е. за деянието и извършителя, въз основа на доказателствения материал от досъдебното производство, е налице изключение от принципа на непосредствеността. Тази идея обаче не е непозната за българския процесуален закон – принципът на непосредствеността е ограничен и при диференцираните процедури по *глава XXVIII – „Освобожаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание“*, по *глава XXIV – „Решаване на делото със споразумение“* и по *глава XXVII – „Съкратено съдебно следствие в производството пред първата инстанция“*.

Освен това, подобно разрешение не е в противоречие с процесуалния закон, още повече, че съдът с определението за прекратяване не признава подсъдимия за виновен или невинен, нито му налага наказание, единствено

в мотивите на акта се ангажира с извода, че деянието е извършено от подсъдимия.

В *раздел първи* са подложени на анализ трите основания за прекратяване на наказателното производство – смърт, амнистия и изтичане на предвидения в закона давностен срок. Причината да бъдат разгледани в един раздел са сходствата в процедурите при тяхното прилагане.

Направена е съпоставка с приложението на смъртта като основание за прекратяване на наказателното производство и в стадия „Предаване на съд и подготвителни действия за разглеждане на делото в съдебно заседание“. В този стадий съдът не може да изследва въпроса извършено ли е деянието от подсъдимия, защото в този стадий при никакви условия не могат да се решават въпросите по съществуващото на делото. Затова се предлага тези въпроси да се решават въз основа на обстоятелствената част на обвинителния акт.

Застъпва се тезата, че за разлика от смъртта, при амнистията и давността съдът не взема отношение по въпросите за авторството на деянието и вината, тъй като НПК предоставя възможност на подсъдимия при наличието на тези предпоставки да поиска производството да продължи и съдът да се произнесе с присъда. След като подсъдимият не се е възползвал от това право, следователно конклюдентно признава вината си и се съгласява въпросите по същество да не бъдат изследвани и производството да бъде прекратено.

. За разлика от смъртта, НПК предвижда, че при настъпване на давност или амнистия наказателното производство не се прекратява, ако обвиняемият или подсъдимият направи искане то да продължи. Анализирани са противоречивата практика по въпроса относно формата на искането на подсъдимия за продължаване на производството. Изложени са аргументи коя от тези практики е правилна и законосъобразна.

На последно място е разгледан въпросът как трябва да се процедира при приет за съвместно разглеждане граждански иск в наказателното производство, в случай на настъпили амнистия, давност и смърт. Подложено е на анализ Т. Р. № 1 – 2013 – ОСНК. Изложени са допълнителни аргументи и съображения в подкрепа на приетото разрешение, че след като прекрати наказателното производство на основание давност, амнистия и смърт, съдът трябва да се произнесе и по приетия за съвместно разглеждане граждански иск.

В *раздел втори* е разгледано основаниято за прекратяване по чл. 289, ал. 1, вр. чл. 24, ал. 1, т. 5 НПК – изпадане на дееца в продължително разстройство на съзнанието, изключващо вменяемостта, след извършване на престъплението. В тази връзка са анализирани редица европейски стандарти, които задължават държавите – членки да предвидят във вътрешното си право гаранции за спазване на процесуалните права на обвиняемите, респ. подсъдимите, които са диагностицирани с психически заболявания. Тези лица, които са изпаднали в продължително разстройство на съзнанието, попадат в категорията на така наречените „уязвими лица“ по смисъла на Правото на Европейския съюз.

Целта на така наречената „мярка Д“ от пътната карта на Европейския парламент е да се обърне специално внимание на заподозрени лица или обвиняеми, които не могат да разбират или да следят съдържанието или значението на производството, например поради възраст, умствено или физическо състояние. Поради тази причина е предвидено задължение на държавите членки да отчитат специалните потребности на уязвимите заподозрени или обвиняеми по такъв начин, че да се гарантира правото им на информация в наказателното производство, на устен и писмен превод, на достъп до адвокат и да не бъде нарушавана презумпцията за невиновност спрямо тях.

След преглед на съдебната практика във връзка с тази предпоставка за прекратяване на производството, се поставя въпросът съобразена ли е тя с европейските стандарти. От така анализираната практика е направен извод, че след като приобщи психиатричната експертиза по реда на чл. 282 НПК и съдебният състав реши, че подсъдимият страда от продължително разстройство на съзнанието, което изключва вменяемостта, прекратява наказателното производство без мотиви.

В дисертационния труд се обосновава становището, че този подход е незаконосъобразен. Според чл. 24, ал. 1, т. 5 НПК наказателното производство се прекратява, когато след извършване на *престъплението* обвиняемият е изпаднал в продължително разстройство на съзнанието, което изключва вменяемостта. Следователно съдът трябва да направи извод, че са събрани необходимите доказателства и от тях може да се заключи, че подсъдимият виновно е извършил престъплението, за което му е повдигнато обвинението. Като прекратява наказателното производство без да изследва именно тези въпроси, съдът нарушава презумпцията за невиновност, която е основна процесуална гаранция за правото на защита.

В тази връзка се разглежда и друг въпрос - предвижда ли НПК необходимите гаранции, за да се осигури участието на подсъдим в уязвимо положение в наказателното производство, като се съблюдават в най – висока степен неговите права?

В тази връзка съображение 11 от Препоръката на Европейската комисия предвижда особено уязвимите подсъдими да не могат да се отказват от правото си на адвокат. Безспорно в категорията на особено уязвими попадат и подсъдимите, които страдат от продължително разстройство на съзнанието, изключващо вменяемостта. Българският НПК отговаря на тези стандарти, защото разпоредбата на 94, ал. 1, т. 2 НПК предвижда задължително участие на адвокат в наказателното производство,

когато обвиняемият страда от *психически недостатъци*, които му пречат да се защитава сам.

Практически, в голям процент от случаите, подсъдимият не е поставен под запрещение, т.е. няма настойник. Поддържа се тезата, че в този случай не е достатъчно да му бъде назначен защитник, който упражнява адвокатска професия. За да се изпълнят европейските стандарти, делото трябва да се отложи, за да се постави подсъдимият под пълно запрещение и да му да назначи настойник. Само по този начин ще бъдат съобразени изискванията, заложи в Препоръката на ЕК от 27 ноември 2013 година, на обвиняемите в уязвимо положение да бъде назначен, освен адвокат, и законен представител или подходящо пълнолетно лице.

В случай, че интересите на подсъдимия противоречат на интересите на неговия настойник, на подсъдимия в уязвимо положение трябва се назначи особен представител – адвокат. Затова *de lege ferenda* в чл. 101 НПК е необходимо да се предвиди, че *особен представител – адвокат се назначава и на обвиняем, който след извършване на деянието, е изпаднал в продължително разстройство на съзнанието, изключващо вменяемостта, когато интересите му противоречат на тези на неговия настойник.*

Наред с това в чл. 17 от Препоръката на ЕК от 27.11.2013 г. се предвижда полицейските служители, правоприлагащите и съдебните органи, които имат правомощия по наказателни производства, образувани срещу уязвими лица, да преминават специално обучение. За тази цел в съдебната фаза трябва да се предвиди именно съдебни състави, преминали такова обучение, да разглеждат дела срещу подсъдими в уязвимо положение. Аналогично, както успешно се сформираха такива състави в някои съдилища в страната, когато обвинението е повдигнато срещу непълнолетно лице. Посочени са обаче и някои практически проблеми, свързани с осъществяването на тази идея.

Накрая е анализирана и хипотезата, когато разстройството на съзнанието, изключващо вменяемостта, е било налице към момента на извършване на деянието и това се установи в съдебно заседание. В тази връзка е взето предвид преюдициално запитване от Районен съд – Луковит от 17.07.2018 г., вследствие на което е постановено цитираното вече Решение на СЕС по дело С – 467/18. Според това решение европейските стандарти задължават компететните органи да провеждат разследване, когато обвиняемият, подсъдимият или лице, което не е придобило, каквото и да било процесуално качество, е в уязвимо положение поради свое психическо заболяване. И това правило е важно без значение дали деецът е извършил деянието в състояние на разстройство на съзнанието, или е изпаднал в продължително такова след извършване на престъплението.

В раздел трети е разгледано основанието по чл. 24, ал. 1, т. 6 НПК (non “ne” bis in idem) - спрямо същото лице за същото престъпление има незавършено наказателно производство, влязла в сила присъда, постановление или влязло в сила определение или разпореждане за прекратяване на делото.

На първо място е оспорено твърдението, че основанието по чл. 24, ал. 1, т. 6 НПК всякога спада към нереабилитиращите основания за прекратяване на наказателното производство. Направен е извод, че дали разглежданото основание за прекратяване е реабилитиращо, или нереабилитиращо зависи от това с какъв акт е завършило първото производство. В случай, че първото по ред производство е завършило с оправдателна присъда или с акт за прекратяване на наказателното производство на реабилитиращо основание, няма причина да се счита, че второто по ред производство е преустановено на нереабилитиращо основание.

На второ място е прието, че за да прецени дали е налице правилото non (ne) bis in idem, респ. дали фактите по двете наказателни производства са

идентични, в стадия „Съдебно заседание на първа инстанция“ съдът *сравнява* диспозитива на акта, издаден по първото по ред наказателно производство с диспозитива на внесеня обвинителен акт по второто производство, развиващо се пред него. Второто по ред наказателно производство се прекратява, след като е налице някой от актовете по чл. 24, ал. 1, т. 6 НПК, касаещ идентични факти по отношение на едно и също лице. Следователно е без значение дали съдът по второто по ред наказателно производство е взел отношение по въпросите за авторството и вината. Освен това, тези въпроси вече са решени с акта, с който е приключило първото по ред производство.

На трето място са разгледани предпоставките, необходими за приложението на чл. 24, ал. 1, т. 6 НПК, а именно: първото по ред производство да е било наказателно по своята природа; извършеното деяние да е било едно и също по двете производства и спрямо едно и също лице; да е налице незавършено наказателно производство, влязла в сила присъда, постановление или влязло в сила определение или разпореждане за прекратяване на делото.

Всяка една от горепосочените предпоставки, за да бъде изяснена, е разгледана през призмата на практиката на Европейския съд по правата на човека относно приложението на чл. 4 от Протокол № 7 към Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ), където е уредено правилото *non (ne) bis in idem*. Подложени са на анализ редица решения на Съда по правата на човека в Страсбург.

В тази връзка са направени и предложения *de lege ferenda*, като: думите „*незавършено наказателно производство*“ да бъдат отменени в разпоредбата на чл. 24, ал. 1, т. 6 НПК, тъй като предвидената хипотеза за прекратяване на наказателното производство по европейските стандарти не води до нарушаване на правилото *non (ne) bis in idem*.

Не така стои въпросът, когато наказателното производство е прекратено от прокурора с постановление. Макар че в практиката си Съдът по правата на човека приема, че прекратяването на наказателното производство от страна на прокурора не представлява нито осъдителна, нито оправдателна присъда и следователно член 4 от Протокол № 7 не намира приложение в тази ситуация (*Smirnova and Smirnova v. Russia*, *Narutyunyan v. Armenia*, *Marguš v. Croatia*). Считам, че българското законодателно разрешение е целевъобразно, независимо, че надхвърля приетите от Съда по правата на човека стандарти. В противен случай, на практика е вероятно да се стигне до хипотеза, когато е налице постановление, което не се ползва с материална законна сила, защото не е атакувано пред съд, наред с това то не е отменено на основание чл. 243, ал. 10 НПК, и същевременно е образувано ново наказателно производство срещу същото лице за същото деяние. Нещо повече, възможно е дори второто по ред производство да завърши с влязла в сила осъдителна присъда. Така ще се сме изправени пред казус, когато в правния мир по отношение на едно лице и идентични факти съществуват два акта – постановление на прокурора за прекратяване на наказателното производство и влязла в сила присъда. Намирам, че по този начин се внася несигурност в процесуалното положение на подсъдимия и категорично се нарушава правото му на защита, което е основен принцип в наказателния процес.

Предлага се влязлото в сила разпореждане *de lege ferenda* също да бъде изключено от разпоредбата на чл. 24, ал. 1, т. 6 НПК. След измененията през 2017 г. на НПК (със ЗИДНПК, обн. ДВ, бр. 63, в сила от 05.11.2017 г.), съдията-докладчик вече няма правомощие да прекратява наказателното производство с разпореждане. Въпросите за спиране и прекратяване на наказателното производство се решават от състава на съда, който се произнася с определение.

На последно място, детайлно е изследван въпросът дали постановлението за отказ да се образува досъдебно производство поражда последиците на non (ne) bis in idem, макар този акт да не е сред изрично изброените в чл. 24, ал. 1, т. 6 НПК. Вследствие е направено предложение de lege ferenda постановлението за отказ от образуване на досъдебно производство да бъде включено в разпоредбата на чл. 24, ал. 1, т. 6 НПК

В *раздел четвърти* е разгледано основанието по чл. 24, ал. 1, т. 7 НПК. Направена е кратка обща характеристика на делата от частно-публичен характер. В този случай е важно да се провери дали правната квалификация е правилна и попада ли тя в съответния раздел от Особената част на НК, респ. изисква ли се за нея подаване на тѣжба от пострадалия до прокурора.

В *раздел пети* е разгледано основанието за прекратяване по чл. 24, ал. 1, т. 8 НПК – освобождаване от наказателна отговорност с налагане на възпитателни мерки.

Когато са налице основания за освобождаване от наказателна отговорност с налагане на възпитателни мерки по чл. 61 НК в стадия „Съдебно заседание на първа инстанция“, съдът може или да прекрати наказателното производство, или да се произнесе с присѣда.

Когато прилага чл. 61 НК, съдът трябва да изследва: извършено ли е деянието, извършено ли е от подсъдимия, извършено ли е виновно, поради увлечение или лекомислие, представлява ли голяма обществена опасност и спрямо подсъдимия могат ли да се приложат успешно възпитателни мерки.

Анализирани са редица съдебни решения и в тази връзка са описани множество практически проблеми относно правомощието на съда да прекратява наказателното производство на основание чл. 289, ал. 1, вр. чл. 24, ал. 1, т. 8 НПК. На тази база е направено предложение de lege ferenda правомощието на съда да прекратява наказателното производство и да изпраща материалите на Комисията за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните за налагане на възпитателни мерки да

бъде отменено. Затова е необходимо в чл. 289, ал. 1 НПК да се отмени и препращането към чл. 24, ал. 1, т. 8 НПК. Предлага се, когато съдът констатира предпоставките по чл. 61, ал. 1 НК, да освобождава подсъдимия от наказателна отговорност с присъда, а не с определение, и сам да налага възпитателната мярка. Предвид което е изменение в чл. 61, ал. 2 НК: *„В тези случаи съдът може сам да наложи възпитателна мярка, като уведоми за това местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните или и изпрати преписката за налагане на такава мярка.“* В разпоредбата трябва да отпадне изразът *„или изпрати преписката за налагане на такава мярка“*.

Направена е и съпоставка с приложението на това основание за прекратяване в стадия *„Предаване на съд и подготвителни действия за разглеждане на делото в съдебно заседание“*. Съдът в разпоредителното заседание за предаване на съд може да се възползва от това правомощие, само когато делото е внесено с обвинителен акт и от фактите, описани в неговата обстоятелствена част, може да се направи извод за наличие на предпоставките, регламентирани в чл. 61, ал. 1 НК. В тази връзка е даден аргументиран отговор на въпроса как съдът следва да прецени дали са налице предпоставките по чл. 61, ал. 1 НК, имайки предвид единствено обвинителния акт.

В *раздел шести* е разгледано основанието за прекратяване, регламентирано в чл. 289, ал. 1, вр. чл. 24, ал. 1, т. 8а НПК – извършеното деяние съставлява административно нарушение, за което е приключило административнонаказателно производство.

На първо място са анализирани предпоставките, необходими за наличието на това основание - съвпадение на фактите, изложени в обвинителния акт и влязлото в сила наказателно постановление, както и дали лицето, сочено за извършител, е едно и също; преценка дали административнонаказателната процедура може да се определи като

наказателна по смисъла на ЕКПЧ. В тази връзка е взета предвид практиката на Съда по правата на човека.

На следващо място е посочено, че прекратяването на основание чл. 24, ал. 1, т. 8а НПК може да се реализира в *три хипотези* (с оглед висящността на административнонаказателното производство за деянието, описано в обвинителния акт).

Първата хипотеза – когато срещу едно и също лице за едно и също деяние са образувани едновременно наказателно и административнонаказателно производство и никое от тях не е приключило. В този случай първоинстанционният съд не би могъл да прекрати наказателното производство, тъй като административнонаказателното не е завършило с влязло в сила наказателно постановление. Според чл. 4 от Протокол 7 от ЕКПЧ и наложените от него европейски стандарти наличието на две паралелни висящи производства, които са с „наказателен“ характер по смисъла на Конвенцията, имат за предмет едно и също деяние и са срещу едно и също лице, не представлят нарушение на принципа „ne bis in idem“, доколкото нито едно от тях не е приключило с влязъл в сила съдебен акт, респ. лицето не е било осъдено или оправдано.

Втората хипотеза – когато е образувано наказателно производство за същото деяние и срещу същото лице, за което е приключило с влязъл в сила акт административнонаказателно производство.

В случай, че съдът в *стадия „Съдебно заседание на първа инстанция“* стигне до извод, че са налице предпоставките за приложение на основанието по чл. 289, ал. 1, вр. чл. 24, ал. 1, т. 8а НПК, процесът би могъл да се развие по *два начина*:

Първият начин е, когато съдът заключи, че деянието, за което е приключило административнонаказателното производство, е *престъпление*. В такава хипотеза той е длъжен на първо място да спре наказателното производство на основание чл. 290, ал. 1, вр. чл. 25, ал. 1, т. 1 НПК, за да

даде приоритет на наказателната отговорност. Това задължение произтича от правилото, регламентирано чл. 24, ал. 4 НПК, според което наказателното производство се прекратява на основание чл. 24, ал. 1, т. 8а НПК, само ако в едномесечен срок компетентният орган не е упражнил правомощието си да поиска възобновяване на административнонаказателното производство или искането е оставено без уважение.

Вторият начин за развитие на процеса, когато съдът установи, че са налице предпоставките за приложението на чл. 289, ал. 1, вр. чл. 24, ал. 1, т. 8а НПК, е, когато заключи, че деянието, за което е приключило административнонаказателното производство, е *административно нарушение*. В този случай наказателното производство се прекратява на основание чл. 289, ал. 1, вр. чл. 24, ал. 1, т. 8а НПК.

С цел сравнение, респ. внасяне на по-голяма яснота е разгледано приложението на основанието по чл. 24, ал. 1, т. 8а НПК и в стадия *„Предаване на съд и подготвителни действия за разглеждане на делото в съдебно заседание“*. Когато производството се намира в този стадий и съдът установи, че спрямо същото лице за същото деяние е приключило административнонаказателно производство, процесът също би могъл да се развие по *два начина*:

Първият е, когато съдът заключи, че деянието, за което е приключило административнонаказателното производство, е *административно нарушение*. В този случай съдът използва правомощието си, регламентирано в чл. 250, ал. 1, т. 1, вр. чл. 24, ал. 1, т. 8а НПК, и прекратява наказателното производство.

Вторият, по – сложен начин е, когато съдът заключи, че деянието, за което е приключило административнонаказателното производство, е *престъпление*. Анализирани са подробно практиката на съдилищата. Така е установено, че въпреки че чл. 251, ал. 1 НПК не препраща към нормата на чл. 25, ал. 1, т. 5 НПК първоинстанционните съдилища в разпоредително

заседание спират производството именно на това основание, след което, в зависимост от резултата, или преминават към прекратяване по чл. 24, ал. 1, т. 8а, както указва чл. 24, ал. 4 НПК, или продължават наказателното производство.

В тази връзка е намерен отговор на въпросите законодателен пропуск ли е липсата на изрично препращане от чл. 251, ал. 1 НПК към чл. 25, ал. 1, т. 5 НПК и законосъобразна ли е наложилата се практика съдебният състав в разпоредително заседание да спира наказателното производство на това основание. В тази връзка е направено предложение *de lege ferenda* да бъде въведено правомощие за първоинстанционния съд в стадия „Предаване на съд и подготвителни действия за разглеждане на делото в съдебно заседание“ да спира наказателното производство на основание чл. 251, ал. 1, т. 1, вр. чл. 25, ал. 1, т. 5 НПК.

Изложени са аргументи, че след като в стадия „Предаване на съд и подготвителни действия за разглеждане на делото в съдебно заседание“ към настоящи момент не е уредено правомощие за съда да спира наказателното производство на основание чл. 25, ал. 1, т. 5 НПК, единственият законосъобразен подход е да бъде прекратено наказателното производство на основание чл. 250, ал. 1, т. 1, вр. чл. 24, ал. 1, т. 6 НПК.

Накрая, *третата хипотеза* е, когато деянието, за което е внесен обвинителен акт, няма приключило административнонаказателно производство, но първоинстанционният съд реши, че то е административно нарушение, а не престъпление. След измененията през 2017 г. (със ЗИДНПК, обн. ДВ, бр. 63, в сила от 05.11.2017 г.), съдът разполага с правомощието, регламентирано в чл. 305, ал. 6, вр. чл. 301, ал. 4 НПК – с присъдата съдът признава подсъдимия за невинен и му налага административно наказание, когато извършеното деяние се наказва по административен ред в предвидените в особената част на Наказателния

кодекс случаи или когато съставлява административно нарушение, предвидено в закон или указ.

По същия начин е направено сравнение със стадия „Предаване на съд и подготвителни действия за разглеждане на делото в съдебно заседание“. Когато в този стадий се установи, че за деянието, за което е внесен обвинителен акт, няма приключило административнонаказателно производство, но първоинстанционният съд реши, че то е административно нарушение, а не престъпление, производството се прекратява на специфичното основание, уредено в чл. 250, ал. 1, т. 2 НПК – когато деянието, описано в обвинителния акт, съставлява административно нарушение.

В *раздел седми* е разгледано основанието, регламентирано в чл. 289, ал. 1, вр. чл. 24, ал. 1, т. 9 НПК – в предвидените в особената част на Наказателния кодекс случаи пострадалият или ощетеното юридическо лице до започване на съдебното следствие пред първоинстанционния съд направи искане за прекратяване на наказателното производство.

Разгледани са необходимите предпоставки, за да се прекрати наказателното производство на това основание - в съответната разпоредба от Особената част на НК да е предвидено, че делото за това престъпление може да се прекрати по искане на пострадалия или ощетеното юридическо лице и това искане да е направено до започване на съдебното следствие пред първоинстанционния съд. Във връзка с втората предпоставка е констатирано несъответствие между НК и НПК - в единия случай става въпрос за прекратяване на производството по искане на пострадалия, а в другия - на пострадалия и на ощетеното юридическо лице. Затова е направено предложение *de lege ferenda* да бъдат допълнени съответните разпоредби от НК (чл. 343, ал. 2 НК и чл. 343а, ал. 2 НК), като в изброяването се включи и ощетеното юридическо лице.

В тази връзка са разгледани и е даден отговор на някои специфични хипотези, поставени в теорията и практиката, като например: когато след прекратяване на производството, неустановен до момента пострадал от престъплението подаде сигнал за извършено престъпление, производството възобновява ли се, или се образува ново; в случай на причинена средна, или тежка телесна повреда на множество лица (чл. 343, ал. 1, б. „б“, вр. ал. 2, вр. чл. 342 НК), ако едно от тези лица е изпаднало в кома за продължителен период от време, допустимо ли е прекратяване на наказателното производство на основание чл. 24, ал. 1, т. 9 НПК; когато пострадалите са от различни райони на страната, а някои от наказателните производства са прекратени на основание чл. 24, ал. 1, т. 9 НПК; едно от лицата е претърпяло вреди, но не е било призовано и разпитано като пострадал. Процесът е протекъл без негово знание и едва след прекратяването му пострадалият подава сигнал за извършеното престъпление.

Във връзка с разискването на тези въпроси е направено предложение *de lege ferenda* - ал. 2 на чл. 289 НПК да бъде допълнена, като се включи т. 9. Нормата на чл. 305, ал. 5 НПК също следва да бъде допълнена както следва: „в случияте на чл. 24, ал. 1, т. 9 във връзка с чл. 289, ал. 2 НПК съдът признава подсъдимия за виновен и не му налага наказание.“

В раздел осми е разгледано основанието, регламентирано в чл. 289, ал. 1, вр. чл. 24, ал. 1, т. 10 НПК – по отношение на лицето е допуснат трансфер на наказателното производство в друга държава.

Разгледани са правната уредба, касаеща трансфера на наказателното производство (чл. 478 – чл. 479 НПК), и необходимата предпоставка за приложение на това основание.

Прието е, че при наличието на това основание за прекратяване в стадия „Съдебно заседание на първа инстанция“ не е необходимо да се изследват въпросите по съществуването на делото, тъй като те ще бъдат анализирани и решени в държавата, в която наказателното производство се трансферира.

В *раздел девети* е анализирано основанието по чл. 24, ал. 3 НПК – прекратяване на наказателното производство, когато съдът одобри споразумение за решаване на делото.

На първо място е даден отговор на въпроса дали основанието, регламентирано в чл. 24, ал. 3 НПК, намира приложение в стадия „Съдебно заседание на първа инстанция“, след като чл. 289 НПК не препраща към този текст.

След това се разглежда въпросът подлежи ли на обжалване и протестиране определението на съда, с което се прекратява наказателната процедура, след като е одобрено споразумение. Споделена е тезата, че тази диференцирана процедура не трябва да се третира като основание за прекратяване на наказателното производство, тъй като по същността си представлява ред за решаване, а не за прекратяване на делото.

Накрая, също с цел сравнение и внасяне на по-голяма яснота е коментирано защо наказателното производство не може да бъде прекратено на основание чл. 24, ал. 3 НПК в стадия „Предаване на съд и подготвителни действия за разглеждане на делото в съдебно заседание“.

В глава трета, раздел първи са изследвани компетентният орган за прекратяване на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция, правната същност, формата и съдържанието на акта, с който се прекратява производството.

На първо място са анализирани въпросите за компетентният орган и въз основа на кои основания може да прекрати наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция.

На второ място са разгледани формата и съдържанието на надлежния акт. Предложено е примерно съдържание на мотивите на определението за прекратяване на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция - и какво конкретно трябва да съдържат те в зависимост от основанието за прекратяване, което се прилага.

Обсъдени са проблемите за реда, по който се произнася съдът, когато в определението е пропуснал да се произнесе по взетите мерки за процесуална принуда, мярката за обезпечаване на гражданския иск и приложените по делото веществени доказателства. Анализирана е липсата на правомощие, уредено в чл. 289, ал. 3 НПК, съдът да се произнесе по разноските по делото в определението за прекратяване на наказателното производство. Така, съдът е задължен да се произнася по този въпрос в отделно производство по чл. 306, ал. 1, т. 4 НПК. Предвид това са изложените аргументи и *de lege ferenda* е предложено да се допълни чл. 289, ал. 3 НПК, като се предвиди правомощие на съда, когато прекратява наказателното производство, да се произнася и по разноските по делото.

На последно място е обсъдена правната същност на определението за прекратяване на наказателното производство. Разискан е и въпросът с каква сила се ползват определенията за прекратяване на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция.

В глава трета, раздел втори е анализиран контролът върху прекратяването на наказателното производство от съда в съдебното заседание на първа инстанция – въззивният съд, който осъществява този контрол, неговите компетентности и правомощия. Обобщени са съществените проблеми на практиката при осъществяването на този контрол и в тази връзка също са предложени съответни разрешения.

На първо място е разгледан редът за контрол на определенията за прекратяване на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция. Посочени са субектите на правото да атакуват определението, както и хипотезите, в които е налице правен интерес да се възползват от това свое право.

Разгледани са още срокът за атакуване на определението пред съответния въззивен съд, формата и съдържанието на жалбата или протеста. Направено е предложение *de lege ferenda* да се предвиди, подобно на чл. 310,

ал. 2 НПК, че: когато изготвянето на мотивите е отложено, председателят обявява само диспозитива, подписан от всички членове на състава на съда, и срока за изготвяне на мотивите.

На следващо място са обсъдени предметът и неспоредствената задача на въззивното производство при контрола на определението, с което е прекратено наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция. Във връзка с правилното приложение на материалния закон е прието, че съдът проверява дали е допусната грешка при прилагане на предпоставките за прекратяване на производството, предвидени в НК, и правната квалификация, по която е повдигнато обвинението. Относно правилното приложение на НПК, съдът трябва да установи дали не е допуснато съществено процесуално нарушение. Обсъдени са три групи съществени процесуални нарушения: допуснати при събирането и проверката на доказателствения материал, довели до ограничаване на процесуалните права на обвиняемия, на пострадалия или на неговите наследници; допуснати при изготвяне на постановлението за прекратяване.

Направено е обобщено заключение, че тъй като на практика първоинстанционният съд не изследва въпросите извършено ли е деянието, извършено ли е виновно, извършено ли е от подсъдимия, съставлява ли престъпление и каква е неговата правна квалификация, въззивната проверка на определението за прекратяване се явява безпредметна.

Дисертационното изследване завършва със **заключение**, в което са обобщени съществените изводи, предложения за промяна на законодателството и анализ на противоречивите съдебни практики.

IV. СПРАВКА ЗА ПРИНОСНИТЕ МОМЕНТИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

- Направеното цялостно изследване на историческото развитие на института на прекратяване на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция по дела от общ характер;

- Дефинирането на правната същност и правните последици на прекратяването на наказателното производство *конкретно* в стадия „Съдебно заседание на първа инстанция“ по дела от общ характер;

- Направената съпоставка между прекратяването на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция и други сходни правни институти. В тази връзка е направено предложение *de lege ferenda* основанията за прекратяване на наказателното производство „*деянието не е извършено или не съставлява престъпление*“ да бъдат изключени от чл. 24 НПК и да бъдат уредени само в чл. 243 НПК като специфични такива;

- Изследваните специфики на основанията за прекратяване на наказателното производство по дела от общ характер, *приложими* в стадия „Съдебно заседание на първа инстанция“, и тяхното съответствие с европейските изисквания и стандарти;

- Обоснованата теза, че на практика, липсата на изследване на въпросите за авторството на деянието и вината на извършителя преди да се прекрати наказателното производство в стадия „Съдебно заседание на първа инстанция“ противоречи на европейските стандарти. В тази връзка са дадени и предложения за възможни практически разрешения;

- При изследването на по-голямата част от основанията за прекратяване е направена съпоставка с тяхното приложение в стадия „Предаване на съд и подготвителни действия за разглеждане на делото в съдебно заседание“. Направено е и предложение да бъде въведено правомощие за първоинстанционния съд да спира наказателното производство на основание чл. 251, ал. 1, т. 1, вр. чл. 25, ал. 1, т. 5 НПК в този стадий;

- Допълнително изложените аргументи в подкрепа на приетото в Т. Р. № 1 – 2013 – ОСНК, че съдът трябва да се произнесе по приетия за съвместно разглеждане граждански иск, когато наказателното производство е преустановено поради давност, амнистия и смърт;

- Разгледаните европейски стандарти във връзка с приложението на основанието, регламентирано в чл. 289, ал. 1, вр. чл. 24, ал. 1, т. 5 НПК. В тази връзка е направено предложение *de lege ferenda* за допълнение на чл. 101 НПК - особен представител – адвокат се назначава и на обвиняем, който след извършване на деянието, е изпаднал в продължително разстройство на съзнанието, изключващо вменяемостта, когато интересите му противоречат на тези на настойника;

- Изследването на въпроса дали постановлението за отказ да се образува досъдебно производство поражда последиците на правилото *non (ne) bis in idem*. Вследствие е направено и предложение *de lege ferenda*, а именно отказът да се образува досъдебното производство да бъде включено в изброяването по чл. 24, ал. 1, т. 6 НПК;

- Анализиранията практика на Съда по правата на човека относно правилото *non (ne) bis in idem*. В тази връзка също е направено предложение *de lege ferenda* думите „незавършено наказателно производство“ да бъдат премахнати от разпоредбата на чл. 24, ал. 1, т. 6 НПК;

- Анализиранияте практически проблеми, касаещи приложението на основанието по чл. 289, ал. 1, вр. чл. 24, ал. 1, т. 8 НПК. Направено е и следното предложение *de lege ferenda*: да бъде отменено правомощието на съда да прекратява наказателното производство и да изпраща материалите на съответната Комисия за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни за налагане на възпитателни мерки. Затова е необходимо в чл. 289, ал. 1 НПК да се отмени препращането към чл. 24, ал. 1, т. 8 НПК, а в чл. 61, ал. 2 НК да отпадне изразът „или изпрати преписката за налагане на такава мярка“.

- Дадените отговори на някои въпроси, поставяни в доктрината и практиката по отношение на основанията, регламентирани в чл. 289, ал. 1, вр. чл. 24, ал. 1, т. 9 НПК. Направени са следните предложения *de lege ferenda*: чл. 289, ал. 2 НПК да бъде допълнен, като в изброяването се включи чл. 24, ал. 1, т. 9 НПК, в чл. 343, ал. 2 НК и чл. 343а, ал. 2 НК, освен пострадалият, да се включи и ощетеното юридическо лице;

- Анализираният форма, съдържание и правна същност на определението за прекратяване на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция. В тази връзка е направено предложение *de lege ferenda*, в чл. 289, ал. 3 НПК да се предвиди правомощие на съда, когато прекратява наказателното производство, да се произнася и по разноските по делото;

- Анализираният контрол на определенията за прекратяване на наказателното производство в съдебното заседание на първа инстанция. Направено е следното предложение *de lege ferenda*: за определенията, с които се прекратява наказателното производство в съдебно заседание на първа инстанция, подобно на присъдата в чл. 310, ал. 2 НПК, да се предвиди, че когато изготвянето на мотивите е отложено, председателят обявява само диспозитива, подписан от всички членове на състава на съда, и срока за изготвяне на мотивите.

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

1. „Прекратяване на углавното производство в присъда по дела от общ характер по Закона за углавното съдопроизводство“, *De jure*, 2021, № 1.

2. „Прекратяване на наказателното производство от първоинстанционния съд по дела от общ характер на основание чл. 24, ал. 1, т. 5 НПК и съответствието му с правото на Европейския съюз“, *De jure*, 2021, № 2.

3. „Прекратяване на наказателното производство от първоинстанционния съд на дела от общ характер на основание чл. 24, ал. 1, т. 8а НПК“, „Реформата в административното наказване от 2020 г.“, сборник доклади, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, С., 2021.